

doi: 10.7546/BL.LXV.18.03.05

ДУБЛЕТНОСТТА – НЕОБХОДИМА И НЕИЗБЕЖНА¹

РУСКА СТАНЧЕВА

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. Л. АНДРЕЙЧИН“ ПРИ БАН
rustancheva@gmail.com

DOUBLETS IN THE STANDARD LANGUAGE – NECESSARY AND UNAVOIDABLE

RUSKA STANCHEVA

INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE PROF. L. ANDREYCHIN
BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
rustancheva@gmail.com

This paper provides a brief overview of the notion of *doublets* as one of the language universals. The phenomenon is discussed in its relationship with other phenomena such as variance, standard language, codification processes, print technology and language attitudes. I argue that doublets are necessary to reflect the dynamic character of the norms of the standard language, on the one hand, while serving as one of the major sources for the intellectualisation of the standard language, on the other.

Keywords: doublets, variance, standard language, codification

Явлението дублетност в езика несъмнено би трябвало да се характеризира като универсалия за съвременните стандартни (книжовни) езици независимо от по-широкото или по-тясното разбиране на термина². В специализираната езиковедска литература въпросите, свързани с установяването и функционирането на дублетите, определяни като *етимологични*, се разглеждат повече през призмата на историята на езика и с оглед на междуетниковите контакти във времето. Проблемите на дублетността в по-тясното ѝ разбиране – като проява на изофункционалност при висока степен на формално сходство – пък се поставят най-вече във връзка с взимането на конкретни решения при кодификацията им.

В тази статия ще се опитаме да хвърлим повече светлина върху същността на дублетността в рамката на пражката теория за книжовните езици чрез установяване на връзката на явлението с такива иманентни характеристики на езиковата система като вариантност и динамичност, както и с оглед на някои особености от чисто технологично естество, а и във връзка с отношението на носителите на езика към тях.

Дублетност и дублети

В работата се придържахме към възприетата в българското езикознание дефиниция на дублетността като „наличие на две общоприети и общоупотребими изговорни и писмени форми за една и съща дума, приети и отразени в книжовните норми“ (Георгиева/Georgieva 1990: 6). Това разбиране за дублетността ограничава явлението само в границите на книжовния език и го разглежда като пряк резултат от кодификаторската практика (вж. Димитрова/Dimitrova 2001).

За да е налице дублетност на две книжовноезикови единици, е необходимо да са изпълнени едновременно следните условия: наличие на минимални морфонологични разлики при идентичност на значението и на категориалната съотнесеност на двете единици.

Нека сега да разгледаме какви могат да бъдат разликите във формално отношение между дублетите като елементи на кодифицираната книжовна норма. Наблюденията върху единиците със статут на дублети в академичните правописни речници на българския език сочат, че разликите между дублетите могат да са единствено по отношение на стойностите на морфемите в морфемната структура на двете единици при идентичност на функцията на съответната морфема.

От гледна точка на типа морфемни разликите в стойностите на морфемите при дублетните двойки могат да се наблюдават както в корена, така и при афиксите вдясно от него. Така напр. *за-бег-н-а* и *за-бяг-н-а* са дублети въз основа на различните фонетични стойности на корена *бег-* и *бяг-*; *загърб-я-м* и *загърб-ва-м* – въз основа на различните стойности на суфиксите за образуване на вторични глаголи от несвършен вид; *изпя-н* и *изпя-т* – въз основа на различните стойности (*-н/-т*) на форманта за образуване на минало страдателно причастие; *звук-ове* и *звуч-и* пък са дублети въз основа на различните стойности на окончанието за мн. ч., а *зна-м* и *зна-я* – въз основа на различните стойности на окончанието за 1 л. ед.ч. сег. вр. В морфемната структура на някои от дублетите (макар и по-рядко) се наблюдават различни стойности при повече от една морфема – напр. корен и грамема: *кол-и-х* и *кл-а-х* са дублети въз основа на различните стойности и на корена *кол-/кл-*, и на аористната грамема *-и/-а*.

Ако се опитаме за дефинираме дублетността въз основа на направените наблюдения, бихме могли да кажем, че дублети са две кодифицирани като изофункционални в книжовния език единици, при които е налице идентична морфемна структура, а разликите помежду им са единствено при стойностите на една (и по-рядко две) морфемни в строежа им.

Вариантност и дублетност

Дублетността като факт в книжовните езици е тясно свързана с явлението *вариантност* като фундаментално свойство на езиковата система. По

ради това в езиковедската литература невинаги се прокарва граница между *дублети* и *варианти*. Според нас обаче е наложително двете явления ясно да се разграничат, като се очертаят сходствата и разликите между тях.

Вариантността като факт на сихронията е доста добре проучена в езиковедската литература във връзка с различните ѝ прояви. В теоретичен план проблемът за вариантността е поставен най-напред в рамките на Пражкия лингвистичен кръг (вж. Chovanec (ed.) 2014: 12) във връзка с наблюденията върху функционирането на езика в различни речеви ситуации. Първоначално въпросът за вариантността се поставя във фонологи-ята, където се въвеждат понятията *инвариант* (като единица на езика) vs. *варианти* (алофони, аломорфи) – като реализации на даден инвариант в речта. Наред с това в Част 3 на Тезисите на Пражката школа (Thèses 1929) за пръв път в лингвистиката се разгръща и модерното схващане за езика в социалния му обхват като система от взаимодействащи си подсистеми. По-късно социолингвистиката, възприемайки това разбиране за езика, започва да използва термина *вариант* (още *лект*) като общ вече и за означаване на всяка от формите, с която функционира даден етнически език (каквито са стандартният (или още книжовен) език, териториалните и социалните диалекти, регистрите и т.н.) (вж. Nordquist 2018).

Така термините *вариантност* и *варианти* постепенно разширяват своя обем и започват да се употребяват за означаване на езикови явления, при които са налице най-общо различни прояви на една същност.

В тази работа с термина *вариантност* при вече кодифициран и стандартизиран книжовен език означаваме конкуренцията между изофункционални езикови средства, които могат да принадлежат както на различни подсистеми на даден етнически език, така и само на една подсистема. Варианти в нашето разбиране са две изофункционални единици, като поне при едната от тях липсва признакът *кодифицираност*.

Дублетността пък разглеждаме като частен случай на вариантността и под *дублети* разбираме изофункционални единици, които се характеризират с признака *кодифицираност*. Така разликата между термините *варианти* и *дублети* е по линията *некодифицирани/кодифицирани* изофункционални средства.

Това от своя страна дава възможност да говорим за вариантност и в рамките на модерните книжовни езици през периодите на формирането им, но преди акта на кодификацията им. Докато продължават процесите на унификация на книжовните норми, редица изофункционални (вариантни) средства се конкурират свободно в печатните писмени текстове. Такава е например продължилата дълго време конкуренция в книжовния български език между местоименните форми *ме, те, се* и *ма, та, са*, преди първите да получат чрез кодификацията статут на единствено „правилни“ в писмения език.

Ето защо смятаме, че вариантността в рамките на книжовния език е ограничено във времето явление и затова е коректно да се говори за вариантност по отношение на книжовната норма единствено докато продължават унификационните процеси в книжовния език. По правило чрез кодификацията вариантността постепенно се ограничава с избора на диалектна основа (моно- или полидиалектна) и с разработването на официалните документи на кодификацията (речници, граматики, справочници, както и на други специални официални документи с общозадължителен характер), с които постепенно се извършва стандартизацията на книжовните езици.

Все пак обаче, макар и по-ограничено, в книжовната норма при установяването ѝ се допускат и широко употребявани в узуса изофункционални средства с генезис от различни източници (от териториалните диалекти или дошли по книжовен път), които чрез кодификацията придобиват статут на дублети – предимно в областта на фонетиката и в морфологията (а оттам и в правописа).

При проследяването на процесите на конкуренция между изофункционални средства със статут на дублети в книжовната норма в периодите на формиране на книжовните езици се вижда ясно, че такива средства се превръщат в необходим ресурс за интелектуализацията и за стилистичната им диференциация (за същността на въведеното от Б. Хавранек понятие *интелектуализация* вж. Navránek 1932). Добра илюстрация в това отношение са например подробно проучените в нашето езикознание прояви на конкуренция между суфиксите *-ичен/-ически*, *-не/-ние*, *-ов/-ен*, *-ство/-ствие* и др. (вж. Милетич/Miletich 1905; Андрейчин/Andreychin 1977; ИНКЕ/INKE 1989) в процесите на установяване и стабилизиране на книжовната норма. Необходимо е също да отбележим, че в тези по-ранни периоди на формиране и установяване на книжовната норма кодификацията може да се осъществява не толкова с кодификационни документи – речници и граматики, които представят същинската кодификация – колкото с печатната текстова продукция, която играе ролята на еталонна за писмената сфера (напр. вестници или учебникарска литература с висок престиж, както и знакови художествени текстове).

Наличието на конкуриращи се средства със статут на дублети в периодите на установяването на книжовната норма според нас несъмнено е следствие преди всичко от действието на една от символните функции на книжовния език, каквато е *обедняващата функция* (Garvin 1991: 96). Така дублетността може да се разглежда като иманентна характеристика на книжовния език, присъща още за периодите на формирането му. Дублети, фиксирани в книжовната норма още с началната ѝ кодификация, като че ли имат характер на особено устойчиви³. Като конкретни резултати от обедняващата символна функция на книжовния език може да се смятат дублети в българския книжовен език от типа на *невяста* и *невеста*, *прясна* и *пресна* например, чието поддържане от правописната (и правоговорната) кодификация се обяснява с „широкото разпространение на отделни думи с екав и якав изговор“ и е „в резултат на различията в изговора на старата

гласна Ъ в българските говори“ (Цойнска/Tsoynska 1990: 80). Допускането на екави и якави форми при ограничен брой лексеми в кодифицираната норма играе ролята на своеобразно официално примирие между двете големи езикови общности на изток и на запад от т.нар. ятова граница в българската езикова територия.

Дублетността, резултат от обединяващата функция на книжовния език, бихме могли да определим като *хоризонтална*, доколкото се стреми да осигури единството на книжовния език чрез представянето му като „съкровищница“, побрала многообразието на живия език на цялата етническа територия, на която той се говори.

Необходимо е да отбележим, че тъй като дублетността е пряк резултат от кодификаторската практика, между вариантността и дублетността не се открива непременно пряка връзка. Не всички вариантни средства могат да се състезават за статут на дублети. По начало, за да придобие дадено езиково средство статут на *книжовно* чрез кодификацията, то трябва да отговаря на определени критерии⁴. Същите критерии са в сила и когато две изофункционални единици в рамките на книжовния език се квалифицират като дублети. Оттук следва и една много важна разлика между вариантите и дублетите: докато вариантността в рамките на езика и на неговите подсистеми се поражда по естествен път като пряка последица от езиковата комуникация, то дублетността е резултат от научно обоснована езиковедска дейност, която следва строго определени критерии и ги прилага в йерархия.

В този смисъл дублетността е комплексно явление, резултат от отчитането при кодификацията на ролята на книжовния език в съвременната комуникация и неговата специфика сред останалите подсистеми на даден етнически език. На първо място това е неговата полифункционалност (стилистична и регистрова) и произтичащата от нея необходимост от интелектуализация (рационализация). Наред с това в дублетността намира отражение и фактът, че съществуват две репрезентации на книжовния език – писмена (печатна) и устна, които представляват „две независими, макар и допълващи се норми“ (вж. Vachek 1959). Не на последно място дублетността е и своеобразен лакмус на символните функции на книжовния език (вж. по-подробно у Garvin 1991).

Динамика на дублетността

Безспорно наличието на дублети като факти на кодифицираната книжовна норма е отражение на прилагането в кодификацията на принципа за *гъвкавата стабилност* на книжовната норма, въведен от В. Матезиус и отразяващ разбирането на Пражката школа за езика като динамична система⁵. В тази рамка езикът се разглежда като „по-скоро стремящ се към системност, отколкото като съвършена система“ (Daneš 1966). В този смисъл редица от наблюдаваните езикови промени по думите на Р. Якобсон са

с „терапевтична функция“ (Jakobson 1929), тъй като възстановяват нарушения баланс на езиковата система, макар на свой ред да създават условия за „аварии“ в други слаби пунктове на системата, които също се нуждаят от терапевтична промяна. Това прави езиковите промени непрекъснати, докато има кой да говори дадения език.

В този смисъл дублетността също е с динамичен характер, който се проявява в няколко посоки.

От една страна, свидетели сме на ограничеността във времето на живота на дублетите – в собствената си езикова практика носителите на езика неизбежно дават предимство на едната от двете конкурентни форми, доколкото явлението дублетност носи белезите на редуваност. То не може да се отнесе към структурните явления в езика, които по думите на Е. Косериу отговарят на формулата „различни форми за различни значения“ (Косериу/Coseriu 1990: 284–285). Несъмнено обаче можем да разглеждаме дублетността като едно от явленията, които Косериу нарича „архитектурни“, защото при дублетите е в сила формулата: „различни форми за аналогични (или практически тъждествени) значения“ (Косериу/Coseriu 1990: 285). В този смисъл дублетността като характеристика на книжовния език намира място в триадата на Е. Косериу *система – норма – реч* в полето на нормата, разбирана като традиционна реализация – автоматична и задължителна за членовете на дадена езикова общност.

Като резултат от динамичността на книжовноезиковата система, дублетите са пресечната точка между архаизмите и иновациите в нея. Дублетите обаче могат да отразяват както завършването на процеси, продължаващи със столетия и започнали още преди етапа на формиране на дадения съвременен книжовен език, така и съвсем нови процеси и тенденции, бързо набиращи скорост в езика.

Илюстрация на завършването на продължил столетия езиков процес на т. нар. *терапевтична промяна* е дублетността в рамките на аористните форми при някои глаголи в днешния български език като например *кол-и-х* и *кл-а-х*, *мел-и-х* и *мл-я-х*. Тя отразява незавършилия все още докрай преход на някои глаголи от първо във второ спрежение. Тази дублетност е резултат на една от значимите промени в глаголната система на българския език – редуцирането на петчленното старобългарско спрежение и оформянето на тричленното новобългарско глаголно спрежение. Такъв тип дублетност бихме могли да наречем *вертикална*, доколкото отразява движението на езиковата система във времето.

Примери за дублетност, отразяваща съвременни процеси в книжовния език, е дублетността при думи, които навлизат и се установяват в езика в резултат на процесите на глобализация: *айпад-и* и *айпад-ове*, *имейл* и *имейъл*, *транквилизатор* и *транквилант*. Тази дублетност е също *хоризонтална* – тя разчита на изофункционални ресурси на книжовноезиковата система и отразява не колебанията в нея, а различните ѝ възможности да адаптира интернационалната лексика, като я „побългаря“ граматично.

И доколкото за употребата на езиковите средства е преобладаваща формулата: „различни форми за различни значения“, кодификацията се стреми да редуцира дублетността чрез даване на предпочитание на единия от дублетите, ако са налице достатъчно наблюдения върху книжовноезиковата употреба. Правописната кодификация от последните близо 30 години, през които са излезли три академични правописни речника и един справочник върху дублетите в българския език, съдържа доста свидетелства за процеса на ликвидиране на дублетността в редица пунктове.

Резултатите от разпадането на дублетността са два.

Първият е отпадане на едната от двете изофункционални форми, както това става например при *воевода* и *войвода*, *корален* и *коралов*, *пускам* и *пуцам*, регистрирани като дублети в ПРСБКЕ (ПРСБКЕ/PRSBKE1983), докато НПР (НПР/NPR 2002) и ОПР (ОПР/OPR 2012) оставят като „правилни“ единствено формите *войвода*, *коралов*, *пускам*. Необходимо е да се подчертае, че този резултат – отпадане на едната от дублетните форми и извеждането ѝ извън обхвата на книжовната норма – е свойствен за единици, при които не се наблюдава многозначност.

Вторият резултат е разрушаване на изофункционалността и семантично разграничаване на дублетните форми, както става в случая със *звук-ове* и *звуч-и* (вж. <http://ibl.bas.bg/rbe/lang/звук/>), *колен-е* и *колен-а* (вж. РБЕ/RBE <http://ibl.bas.bg/rbe/lang/коляно/>), *крил-е* и *крил-а* (вж. РБЕ/RBE <http://ibl.bas.bg/rbe/lang/крило/>), *рамен-е* и *рамен-а* (вж. РБЕ/RBE <http://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/рамо/>). Наблюденията ни сочат, че условието за такова семантично разграничаване е наличието на полисемия при основната форма на думата. Конкуриращите се афикси в рамките на формообразуването – в случая по две окончания за мн.ч. – започват да се специализират. Прави впечатление, че по-новите форми *колен-а*, *крил-а*, *рамен-а* (със свойственото за системата окончание *-а* за мн.ч. на същ. от ср.р., които завършват на *-о* в ед.ч. – срв. напр. *сел-о* – *сел-а*, *седл-о* – *седл-а*) се закрепват като единствено правилни при новите терминологични значения на коментиранияте многозначни лексеми, докато дублетността между посочените форми в мн.ч. на *-е/-а* се запазва в основното значение. При *църква* и *черква* например дублетността също е фиксирана само при едно от значенията, докато при останалите значения личи надделяването на формата *църква* (Жерев/Zherev 1990: 76–77; РБЕ/RBE <<http://ibl.bas.bg/rbe/lang/черква/>>).

Тези примери отново доказват потенциала на дублетите да бъдат важен ресурс за интелектуализацията на книжовния език във връзка с неговата полифункционалност и поливалентност.

Едновременно с ликвидирането на дублетността в едни пунктове обаче кодификацията продължава да регистрира дублетност по неизбежност в други пунктове – и в двата случая за да отрази динамичността на книжовноезиковата система.

Така например в последния правописен речник (ОПР/OPR 2012) се кодифицира правописна дублетност със слято и разделно писане при реди-

ца сложни съществителни с първа съставка чужда основа, която може да функционира и като самостоятелна дума (съществително име): например при *бизнессреща* и *бизнес среща*, *екшънплан* и *екшън план* и др. Допускането и на разделно писане в тези случаи отразява както влиянието на чужда правописна норма, така и тенденцията в българския книжовен език за образуване на деривати чрез синтактична конверсия – при разделното писане *бизнес* и *екшън* се схващат вече не като като съществителни, а като прилагателни имена.

Дублетност и технология

Както вече казахме, наличието на дублети в кодифицираната книжовна норма е неизбежно – особено за модерните стандартни езици с дълга традиция. Посочихме също така, че дублетността е комплексно явление, отразяващо характеристиките на книжовния език като феномен, и за разлика от вариантността не е последица единствено от динамичния характер на езиковата система. Не на последно място в дублетността като явление намира отражение и още един факт от чисто технологично естество.

Не бива да подценяваме факта, че възникването и стандартизирането на днешните книжовни езици е пряко свързано с повсеместното разпространение на печатната технология, поставила началото на „ерата на Гутенберг“, чието господство продължава половин хилядолетие (от 16. до 20. век) – до навлизането в края на миналия век на технологията интернет. Технологията книгопечатане дава възможност неимоверно да се увеличи възпроизводството на текстове образци, което подпомага унификацията и стандартизирането на книжовните езици в писмената им форма. Както посочва М. Маклуън, печатната технология е в основата на създаването на „унифицирана национална езикова норма, която претопява в себе си затворените форми на езика на обикновените хора“ (McLuhan 1967: 141).

Когато коментираме проблемите на дублетността, непременно трябва да подчертаем, че тъкмо технологията на книгопечатането, позволяваща абсолютна възпроизводимост на печатния текст в големи обеми (тиражи), създава представата за текста като краен и фиксиран продукт (вж. Graham 2016). Оттук се поражда и идеята за *статичност* на езика в писмената му (печатна) форма, а оттам и за неизменността на писмените норми.

Получава се така, че веднъж вече извлечени от устната реч като редовни и нормални за употребата (според представите на кодификаторите), думите, облечени в печатната им версия в речниците и граматиките, получават статут на книжовни (т.е. „правилни“) чрез кодификацията им. Графичните образи на думите се превръщат във факти с безкрайна възпроизводимост в печатните текстове и книжовният език се оказва стегнат в корсета на графичния диктат. Това от своя страна прави проблематично отразяването на естествените езикови промени, които протичат в устната реч, дори и да са с функционален характер и да са „терапевтични“. Единственият възможен за кодификацията изход при това положение е да използва

инструмента на дублетността като мост за плавно отразяване на езиковите промени – чрез графичната фиксация в кодификационните документи на новия елемент като член на дублетна двойка. Така новото чрез включването му в графичната норма получава своеобразен „печат“, удостоверяващ „правилността“ му.

Особено когато са в рамките на формоизменението и формообразуването, езиковите промени не могат да бъдат отразени по друг начин освен чрез примирие между старото и новото. Старото господства в печатната писмена продукция и е визуално закрепено в паметта на пишещите като „правилно“ чрез системата на задължителното образование, административните документи и печатните медии. Новото пък – като факт на поредната „терапевтична промяна“, вече се е настанило трайно в устната реч. Единственият надежден инструмент да се поддържа равновесието между фактите на статичния писмен (печатан) език и новото, говоримото, което е факт на употребата като проява на устойчива тенденция, оценена чрез кодификацията като перспективна, е чрез дублетността.

Отношението на езиковата общност към дублетите

По правило носителите на езика се отнасят по-скоро негативно към явленията дублетност, доколкото наличието на дублетни форми е в известно противоречие с „референтната (еталонната)“ символна функция на книжовния език (вж. Garvin 1991). Кодифицираният (стандартизиран) книжовен език играе ролята на еталон за „правилност“ за членовете на дадената езикова общност, които в общуването си обикновено използват повече от един регистър и повече от една форма на етническият език и в този смисъл са носители на повече от една езикова норма. И доколкото, както вече посочихме, в езика преобладаваща е формулата „различни форми за различни значения“, книжовната норма също я съблюдава доста стриктно чрез подбора на езиковите средства по линията „правилно“ (кодифицирано) – „неправилно“ (некодифицирано), тъй като смисълът на изказването се базира най-общо казано върху функционални опозиции. Наличието на две „правилни“ означаващи за едно означаемо – особено ако се фиксират нови дублетни единици – изправя носителя на езика пред избор и нередко поражда колебания – кара го да се чувства некомфортно, да мисли, че кодификацията е ненадеждна, а книжовната норма – нестабилна и бързо променяща се. В този смисъл кодификацията определено поема известен риск, като допуска нови дублети в кодифицираната норма, следвайки динамиката на системата.

Единственият начин да се намали напрежението между носителите на езика и носещите отговорност за кодификацията институции, е да се обяснява на подходящ и достъпен метаезик необходимостта от дублетността като надежден и необходим инструмент за отразяване на осцилациите на книжовната норма.

Заклучение

В заключение ще подчертаем още веднъж необходимостта от прилагането на инструмента на дублетността в кодификаторската практика, за да се поддържа книжовният език в състояние на гъвкава стабилност.

Дублетните форми като проява на дублетността, определена от нас тук като *вертикална*, отразяват динамиката на книжовния език и напрежението между архаизмите и иновациите в него. Дублетните форми като проява на дублетността, определена от нас тук като *хоризонтална*, илюстрират ресурсите на писмената книжовна норма да адаптира единици от друга норма (такива единици могат да принадлежат на някоя от подсистемите на същия етнически език или пък да са навлезли от чужд език). Необходимо е да се изтъкне още, че дублетността като цяло е периферно, а не централно явление за книжовноезиковата система.

Не на последно място наблюдаваната в днешните развити книжовни езици дублетност е резултат и от влиянието на печатната технология, поддържаща закрепени графично форми редом с по-нови и перспективни форми, навлезли от устната книжовна реч в резултат на развойни процеси в самия книжовен език.

По своя характер явлението дублетност е динамично, доколкото в книжовния език едни дублетни двойки се разпадат – при това е възможно единият от дублетите да отпадне като остарял (загубил функционалността си), както е и възможно двете форми да се запазят, но да се ликвидира изофункционалността и една от формите да придобие нов функционален статус. В същото време в езика се появяват и нови дублети в резултат от навлизането на нови думи с конкуриращи се афикси.

БЕЛЕЖКИ

¹ Публикацията е във връзка с работата по проекта „Нормативна граматика на българския език“.

² В по-широкото разбиране на термина дублетите са двойки или тройки думи в даден език, които възхождат към един и същи корен, като разликите между тях (формални и съдържателни) се дължат на това, че съответните единици са се установили в езика по различно време и от различни източници. За такива думи обикновено е използван терминът „етимологични дублети“ (вж. Nordquist 2017; Mc Arthur 1992; Парашкевов/Parashkevov 1990: 56 и сл.). В по-тесния обхват на термина дублетите се разглеждат като „езикови единици, употребявани една вместо друга с една и съща функция“ (ЕЮ 1993; вж. още и Sesterhenn 2016: 3). В този смисъл се говори за „морфологични дублети“ (vs. „етимологични дублети“) като конкурентни форми с еднакъв корен и тждествено значение, но с различни афикси, чието функциониране като изофункционални средства е ограничено във времето (вж. Szymanek 2005).

³ Доколкото подобно емпирично изследване поне за българския език не ни е известно да е правено, това твърдение е по-скоро хипотеза отколкото доказан факт.

⁴ Такива са критериите за *функционална адекватност, нормативност и системност*, постулирани от Фр. Данеш в рамките на разработките на Пражката лингвистична школа през 70-те г. на 20. век (вж. Данеш/Daneš 1988).

⁵ Терминът *динамика* по отношение на синхронното описание на езика е предложен от Р. Якобсон още през 1929 г. при разработването на теоретичните постановки на Пражката школа за описание на състоянието на езиковата система във всеки един момент от съществуването ѝ (вж. Vachek 1983).

ЛИТЕРАТУРА

- Андрейчин 1977: *Андрейчин, Л.* Из историята на нашето езиково строителство. София, ДИ „Народна просвета“.
- Георгиева 1990: *Георгиева, Е.* (съст.). 101 въпроса за дублетите в българския език. София, ДИ „Д-р П. Берон“.
- Данеш 1988: *Данеш, Фр.* Позиции и оценочные критерии при кодификации. – В: *Теория литературного языка в работах ученых ЧССР.* Новое в зарубежной лингвистике, вып. XX, 280–293, Москва, Прогресс.
- Димитрова 2001: *Димитрова, М.* Дублетността като кодификаторски проблем. – *Българският език през XX век.* София, АИ „Проф. М. Дринов“, изд. „Пентсофт“, 40–49.
- Жерев 1990: *Жерев, Ст.* Фонетични и правописни дублети. – В: *101 въпроса за дублетите в българския език.* София, ДИ „Д-р П. Берон“, 71–77.
- ИНКЕ 1989: История на новобългарския книжовен език. *Е. Георгиева, В. Станков, Ст. Жерев* (отг. ред). София, Изд. на БАН.
- Косериу 1990: *Косериу, Е.* Лекции по общо езиковедие. София, „Наука и изкуство“.
- Милетич 1905: *Милетич, Л.* Движение в областта на българските суфикси. – *Училищен преглед*, X, 1905, № 6, 534–545.
- НПР 2002: Нов правописен речник българския език. София, Изд. „Хейзъл“.
- ОПР 2012: Официален правописен речник на българския език. София, Просвета.
- ОПРГ 2016: Официален правописен речник на българския език. Глаголи. София, Просвета.
- Парашкевов 1990: *Парашкевов, Б.* Етимологични дублети. – В: *101 въпроса за дублетите в българския език.* София, ДИ „Д-р П. Берон“, 56–70.
- ПРСБКЕ 1983: Правописен речник на съвременния български книжовен език. София, Издателство на БАН.
- РБЕ: Речник на българския език. <<http://ibl.bas.bg/rbe/lang/>>.
- Цойнска 1990: *Цойнска, Р.* На какво се дължи дублетността при форми като невяста и невеста? – В: *101 въпроса за дублетите в българския език.* София, ДИ „Д-р П. Берон“, 79–82.
- Chovanec 2014 (ed.): *Chovanec, J.* (ed.) Chapters from the History of Czech Functional Linguistics. Brno, Masarykova univerzita.
- Daneš 1966: *Daneš, Fr.* The relation of center and periphery as a language universal. *Travaux du Cercle Linguistique de Prague* 2: 9–21.
- EJO 1993: Encyklopedia Językoznawstwa Ogólnego. Wrocław Warszawa Kraków.

- Garvin 1991: *Garvin, P.* A conceptual framework for the study of language standardization. *Indian Journal of Applied Linguistics* 17 (1), 1–20.
- Graham 2016: *Graham, E.* The Printing Press as Metaphor. <<http://www.digitalhumanities.org/dhq/vol/10/3/000264/000264.html>>. 2016. Vol. 10 Num. 3.
- Havránek 1932: *Havránek, B.* Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura. – *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Prague, Melantrich 1932, pp. 32–84.
- Jakobson 1929: *Jakobson, R.* Remarques sur l'évolution phonologique du russe comparée a celle des autres langues slaves. – *Travaux du Cercle Linguistique de Prague* 2. Reprinted in *Jakobson's Selected Writings I*. The Hague, Mouton 1971, pp. 7–116.
- McArthur 1992: *McArthur, T.* *The Oxford Companion to the English Language*. Oxford University Press.
- McLuhan 1967: *McLuhan, M.* *The Medium is the Massage: An Inventory of Effects with Quentin Fiore*, produced by Jerome Agel; 1st ed. Random House; reissued by Gingko Press, 2001.
- Nordquist 2017: *Nordquist, R.* Glossary of Grammatical and Rhetorical Terms. <<https://www.thoughtco.com/what-are-doublets-words-1690477/>>.
- Nordquist 2018: *Nordquist, R.* Definition and Examples of Language Varieties. <<https://www.thoughtco.com/language-variety-sociolinguistics-1691100/>>.
- Sesterhein 2016: *Sesterhein, K.* An Overview of the Phenomenon of Doublets in English. <https://getd.libs.uga.edu/pdfs/sesterhenn_karen_e_201605_ma.pdf>.
- Szymanek 2005: *Szymanek, B.* The Latest Trends in English Word-Formation. – *Handbook of Word-Formation*, ed. by Pavol Štekauer and Rochelle Lieber. Springer.
- Thèses 1929: Thèses présentées au premier Congrès des Philologues slaves. – *Travaux du Cercle Linguistique de Prague* 1, 5–29. Vachek, Josef (ed.) (1983) *Praguiana: Some Basic and Less Known Aspects of the Prague School*. Praha, Academia, 77–120.
- Vachek 1983: *Vachek, J.* Remarks on the dynamism of the system of language. Appendix II to Vachek, Josef (ed.) *Praguiana: Some Basic and Less Known Aspects of the Prague Linguistic School*. Praha, Academia, 241–254.
- Vachek 1983: *Vachek, J.* On the functional hierarchy of spoken and written utterances. *Brno Studies in English* 1 (1959), 7–36 under the title “Two chapters on written English”.

REFERENCES

- Andreychin 1977: *Andreychin, L.* Iz istoriyata na nasheto ezikovo stroitelstvo [From the History of Bulgarian Language Formation]. Sofia, DI “Narodna prosveta”.
- Chovanec 2014: *Chovanec, J.* (ed.) *Chapters from the History of Czech Functional Linguistics*. Brno, Masarykova univerzita.
- Coseriu 1990: *Coseriu, E.* *Lekcii po obshto ezikoznanie* [Lectures in General Linguistics]. Sofia, “Nauka i izkustvo”.
- Daneš 1966: *Daneš, Fr.* The relation of center and periphery as a language universal. *Travaux du Cercle Linguistique de Prague* 2: 9–21.
- Daneš 1988: *Daneš, Fr.* Pozitsii i otsnochnye kriterii pri kodifikatsii [Positions and Evaluation Criteria in Codification]. – In: *Teoriya literaturnogo iazyka v ra-*

- botah uchenykh ChSSR. – Novoe v zarubezhnoi lingvistike*, vyp. XX, 280–293, Moskva, Progress.
- Dimitrova 2001: *Dimitrova, M.* Doubletnostta kato kodifikatorski problem [Doublets as a Codification Problem] – In: *Balgarskiyat ezik prez XX vek [The Bulgarian Language in the 20th Century]*. Sofia, Akademichno izdatelstvo „Prof. M. Drinov“, Pentsoft, 40–49.
- EJO 1993: *Encyklopedia Językoznawstwa Ogólnego*. Wrocław Warszawa Kraków.
- Garvin 1991: *Garvin, P.* A conceptual framework for the study of language standardization. *Indian Journal of Applied Linguistics* 17 (1), 1–20.
- Georgieva 1990 (ed.): *Georgieva, E.* (red.). 101 vaprosa za dubletite v balgarskija ezik [101 Questions about Doublets in Bulgarian]. Sofia, DI “D-r P. Beron.
- Graham 2016: *Graham, E.* The Printing Press as Metaphor. <<http://www.digitalhumanities.org/dhq/vol/10/3/000264/000264.html>>. 2016. Vol. 10 Num. 3.
- Havránek 1932: *Havránek, B.* Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura. – *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Prague, Melantrich 1932, pp. 32–84.
- INKE 1989: Istoriya na novobalgarskiya knizhoven ezik [History of the Modern Standard Bulgarian Language]. *E. Georgieva, V. Stankov, St. Zherev* (Eds.) Sofia, Izdatelstvo na BAN.
- Jakobson 1929: *Jakobson, R.* Remarques sur l’évolution phonologique du russe comparée a celle des autres langues slaves. – *Travaux du Cercle Linguistique de Prague 2*. Reprinted in *Jakobson’s Selected Writings I*. The Hague, Mouton 1971, pp. 7–116.
- McArthur 1992: *McArthur, T.* The Oxford Companion to the English Language. Oxford University Press.
- McLuhan 1967: *McLuhan, M.* The Medium is the Massage: An Inventory of Effects with Quentin Fiore, produced by Jerome Agel; 1st ed. Random House; reissued by Gingko Press, 2001.
- Miletich 1905: *Miletich, L.* Dvizhenie v oblastta na balgarskite sufiksi [Movement in the Field of Bulgarian Suffixes]. – *Uchilishten pregleg X*, № 6, 534–545.
- Nordquist 2017: *Nordquist, R.* Glossary of Grammatical and Rhetorical Terms. <<https://www.thoughtco.com/what-are-doublets-words-1690477>>.
- Nordquist 2018: *Nordquist, R.* Definition and Examples of Language Varieties. <<https://www.thoughtco.com/language-variety-sociolinguistics-1691100>>.
- NPR 2002: Nov pravopisen rechnik na balgarskiya ezik [New Spelling Dictionary of the Bulgarian Language]. Sofia, Heyzal.
- OPR 2012: Ofitsialen pravopisen rechnik na balgarskiya ezik [Official Spelling Dictionary of the Bulgarian Language]. Sofia, Prosveta.
- OPRG 2016: Ofitsialen pravopisen rechnik na balgarskiya ezik. Glagoli [Official Spelling Dictionary of the Bulgarian Language. Verbs]. Sofia, Prosveta.
- Parashkevov 1990: *Parashkevov, B.* Etimologichni dubleti [Etymological Doublets]. In: *101 vaprosa za dubletite v balgarskiya ezik [101 Questions about Doublets in Bulgarian]*. Sofia, DI “D-r P. Beron”.
- PRSBKE 1983: Pravopisen rechnik na savremenniya balgarski knizhoven ezik [Spelling Dictionary of the Contemporary Standard Bulgarian Language]. Sofia, Izdatelstvo na BAN.
- RBE: Rechnik na balgarskiya ezik [Dictionary of the Bulgarian Language]. <<http://ibl.bas.bg/rbe/lang/>>

- Sesterhein 2016: *Sesterhein, K.* An Overview of the Phenomenon of Doublets in English. <https://getd.libs.uga.edu/pdfs/sesterhenn_karen_e_201605_ma.pdf>.
- Szymanek 2005: *Szymanek, B.* The Latest Trends in English Word-Formation. – *Handbook of Word-Formation*, ed. by Pavol Štekauer and Rochelle Lieber. Springer.
- Thèses 1929: Thèses présentées au premier Congrès des Philologues slaves. – *Travaux du Cercle Linguistique de Prague* 1, 5–29. Vachek, Josef (ed.) (1983) *Praguiana: Some Basic and Less Known Aspects of the Prague School*. Praha, Academia, 77–120.
- Tsoynska 1990: *Tsoynska, R.* Na kakvo se dalzhi dubletnostta pri formi kato nevyasta I nevesta? [What is the Reason for Doublets such as *nevyasta* i *nevesta*?]. – In: *101 vaprosa za dubletite v balgarskiya ezik [101 Questions about Doublets in Bulgarian]*. Sofia, DI “D-r P. Beron”, 79–82.
- Vachek 1983: *Vachek, J.* Remarks on the dynamism of the system of language. Appendix II to Vachek, Josef (ed.) *Praguiana: Some Basic and Less Known Aspects of the Prague Linguistic School*. Praha, Academia, 241–254.
- Vachek 1983: *Vachek, J.* On the functional hierarchy of spoken and written utterances. *Brno Studies in English* 1 (1959), 7–36 under the title “Two chapters on written English”.
- Zherev 1990: *Zherev, St.* Fonetichni i pravopisni dubleti [Phonetic and Spelling Doublets]. – In: *101 vaprosa za dubletite v balgarskiya ezik [101 Questions about Doublets in Bulgarian]*. Sofia, DI “D-r P. Beron”.

РЕЗИЮМЕ

Статията се фокусира върху съдържанието на понятието *дублети* в езикознанието, представяйки явлението *дублетност* като една от езиковите универсалии. Дублетността се разглежда във връзка с такива явления като вариантност, книжовен език, кодификация. Подчертава се, че дублетността е неизбежна и необходима, доколкото, от една страна, отразява динамичния характер на книжовната норма, и от друга страна, служи като един от основните ресурси за интелектуализацията на книжовния език.

Ключови думи: doublets, variance, standard language, codification

✉ Доц. д-р Руска Станчева

Секция за съвременен български език

Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН

бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ Assoc. Prof. Ruska Stancheva, PhD

Department of Modern Bulgarian Language

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenski prohod, Bl. 17, Sofia 1113, Bulgaria